

Risteyksessä

Eva Heiskanen^a & Jenny Rinkinen^b

Paikallinen ilmastotoiminta kymmenen vuoden perspektiivistä

Vuosikymmen sitten keskustelu kuntien roolista ilmastonmuutoksen torjunnasta oli tuore ja uusi näkökulma, johon sisältyi paljon odotuksia. Tutkijapiirien ulkopuolellakin alettiin ymmärtää, että kunnat vastaavat kasvihuonekaasupäästöjä tuottavasta arjen infrastruktuurista. Kuntien politiikkaan saattaa vaikuttaa myös hiukan erilainen kokoelma intressejä kuin valtioiden politiikkaan. Vuonna 2009, kun Hiilineutraalit kunnat (HINKU)-verkosto alkoi hankkeena Suomessa, kuntien sitoumus pienentää kasvihuonekaasupäästöjään 80 prosenttia vuoteen 2030 mennessä oli selvästi edellä kansallista ilmastopolitiikkaamme. Tutkijoiden näkökulmasta vielä kiinnostavampaa oli kuitenkin se, että kuntien ilmastotyössä paikallisyhteisö voi yhdessä toimia itseään suuremman ongelman ratkaisijana.

Paikallisen ilmasto-organisoinnin tapoja

Nämä ajatukset innoittivat meitä, kun lähdimme vuonna 2012 Mynämäkeen – silloin kolmi-vuotiaaseen HINKU-kuntaan – tutkimaan paikallisen ilmastotoiminnan muotoja ja mitta-kaavoja (Heiskanen ym. 2013). Lähdimme tutkimaan, mitä paikallisuus tarkoittaa ilmasto-toiminnassa. Huomasimme, että HINKU-toimintaa kannatetaan Mynämässä laajasti. Kannatuksen taustalla olivat konkreettiset, ”järkevät” energiaratkaisut, kuten lämpöpumput ja aurinkopaneelit. Ne toivat säästöjä niin kunnalle, kotitalouksille kuin yrityksille samalla kun ne vähensivät päästöjä. Paikallisessa toiminnassa korostuivat toisaalta kunnan ja toisaalta kuluttajan ja kuntalaisen roolit. Asuinympäristön ja naapuruston mittakaavassa toteutet-tavat yhteishankkeet, kuten kylien yhteiset aluelämpöratkaisut tai paikallisia luonnonvaroja hyödyntävät ratkaisut, osoittautuivat haastaviksi. Huomasimme, että paikallisyhteisössä on toki voimaa. Toisaalta kirjallisuudessa kuvatut, innostavat kylien kestävän kehityksen hankkeet olivat myös hyötynneet onnekaista sattumuksista, joita ei aina osu kohdalle.

HINKU-hankkeen alkuvuosina mynämäkeläiset tekivät yhteistyötä erityisesti tiedon hankkimiseksi ja jakamiseksi. Tämä yhteistyö on jatkunutkin ainakin koronavuosiin asti energialtojen ja energiakävelyjen muodossa. Esimerkiksi energiakävelyjä, joissa tutus-tuttiin naapureiden tekemiin energiaratkaisuihin (Heiskanen ym. 2017), järjestettiin monena peräkkäisenä vuotena aina koronavuosiin asti. Tavoitteena oli sekä jakaa tietoa että omalla esimerkillä edistää kävelyä kestävän liikkumisen muotona (Saaresranta 2020). Lisäksi taloudellisesti järkeviä investointeja on tehty lisää esimerkiksi koulun ja päiväkodin

^a Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto, eva.heiskanen@helsinki.fi

^b Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto, jenny.rinkinen@helsinki.fi

aurinkopaneelihankintojen muodossa. HINKU-verkostossa mukana oleminen vaikuttaa lisänneen innovatiivisuutta paikkakunnalla, koska siellä on toteutettu älykylähanketta (Aatsalo 2021), rakennettu kevyen liikenteen väyliä ja toteutettu osallistuvaa budjetointia (Mynämäen kunta 2023). Mynämäen ja muiden edelläkävijakuntien esimerkki on myös ilmeisesti innostanut, koska HINKU-verkostossa oli vuoden 2022 alussa mukana jo yli 80 HINKU-kuntaa sekä viisi HINKU-maakuntaa (Hiilineutraali Suomi 2022).

Sittemmin on löydetty joitakin uusia yhteisöllisiä paikallisen organisoitumisen tapoja, vaikka niiden kehittäminen ja levittäminen onkin vaatinut sitoutunutta työtä. Paikallisen yhteistoiminnan menestystarinana ovat olleet aurinkosähköjärjestelmien yhteishankinnat, joissa edelläkävijänä oli yksittäinen yrittäjä Vesa-Matti Puro Lappeenrannasta.¹ Mynämäessä on järjestetty kaikkiaan kolme aurinkopaneelien yhteishankintaa, joissa Mynämäen seudun pienkiinteistöyhdistys oli aloitteentekijänä (Saaresranta 2020). Suomen ympäristökeskus alkoi monistaa konseptia HINKU-kunnissa ja siitä tuli suurmenestys (Matschoss & Heiskanen 2017; Saikku ym. 2017). Niiden ansiosta HINKU-kunnat olivat ainakin vielä vuonna 2019 muutaman vuoden edellä muita kuntia aurinkosähköjärjestelmien käyttöön-otossa (Kokkonen 2019).

Kohtuus ilmastotoiminnan uutena tavoitteena

Viime vuosina paikallista ilmastotoimintaa tarkastelevat tutkijat ovat kiinnostuneet kohtuudesta ja sitä edistävästä toiminnasta. Kohtuusajattelulla viitataan kulutuksen uudelleenorganisointiin kotitalouksien tasolla. Lisäksi se voi toimia suuntaviivana kestäväen talouden katoille ja lattioille (Nyfors ym. 2020). Suomessa yksi kohtuullisuutta ajava yhteisö on Kohtuusliike, joka on osa laajaa kansainvälistä verkostoa. Käytännössä kohtuustoiminta on kuitenkin ennen kaikkea paikallista toimintaa, jossa painottuu ryhmytyminen, yhdessä toimiminen ja kasvokkaiset kohtaamiset (Laakkonen 2021).

HINKU-toiminnassa kohtuusajattelu on näkynyt pienessä mittakaavassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on vuodesta 2012 lähtien järjestänyt Ekopaastoa, jonka avulla muutetaan omaa arkea ja kokeillaan toisenlaista elämää luopuen turhuuksien tavoittelusta (Sipiläinen 2022). Ekopaasto keskittyy kohtuuden kokeilemiseen ja sen arvostamiseen sekä maailman epäkohtien hiljaiseen protestointiin. Se herättelee, mutta ei itsessään puutu rakenteisiin, jotka estävät kohtuutalouden laajenemisen paastonaikaisesta kokeilusta valtavirraksi. Lisäksi toistakymmentä vapaaehtoista mynämäkeläistä kokeili kohtuutaloutta vuonna 2020 ”kestävien elämäntapojen kiihdyttämässä”, jossa kokeiltiin kotitalouden hiilijalanjäljen pienentämistä ilmastokestäväälle tasolle (Lahtinen ym. 2021).

Kohtuutta siis kokeillaan, mutta enimmäkseen oman kotitalouden piirissä. Jos kohtuutalouden ajatusta halutaan edistää vakavasti, seuraavana askeleena olisi ehkä pohtia, mitä kohtuutalous merkitsee paikallistaloudelle ja miten sitä toteutetaan paikallisessa mittakaavassa. Esimerkiksi voidaan pohtia, mitä paikallinen kohtuutalous merkitsisi pienten paikkakuntien elinvoimastrategioille.

Paikallinen ilmastotyö kiistojen ja kriisien aikana

Poliittinen ilmapiiri ja maailmantilanne ovat muuttuneet paljon vuosikymmenen aikana. HINKU-hanke tosiaan oli aikaansa edellä, sillä ilmastomuutoksen torjunta tuli osaksi valtakunnan politiikkaa vasta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa. Vaalien tuloksena syntyneen hallituksen ilmastopolitiikka otti kiinni HINKU-hankkeen kunnianhimoiset tavoitteet, vaikka HINKU-verkoston kunnat pysyttelivätkin päästövähennyksissään hiukan edellä muita kuntia (Karhinen ym. 2021). Kun ilmastopolitiikka tuli tärkeäksi osaksi kansallista politiikkaa, se myös politisoitui. Yksi aspekti tässä politisoitumisessa on (usein syytteleväkin)

¹ Alkuperäiseen konseptiin voi tutustua osoitteessa <https://aurinkovirta.fi>.

keskustelu siitä, minkälaiset elämäntavat ja minkälainen paikallisuus on ilmaston kannalta kestävä. Sosiaalisessa mediassa on väitetty muun muassa siitä, ovatko ilmastomuutokseen syytä he, jotka elävät autoriippuvaista elämää haja-asutusalueiden omakotitaloissa vai he, jotka ovat erkaantuneet alkutuotannosta ja joiden koko asuin ympäristö on peitetty asfaltilla. Jakolinja näkyy muun muassa siinä, että maaseudulla asuvat kokivat ilmasto-keskustelun muita useammin syyllistäväksi ja katsoivat elämäntapansa olevan jo kestävä kehityksen mukainen (Lehtonen ym. 2020).

Talven 2022–2023 energiakriisi (ja ehkäpä myös kevään 2023 eduskuntavaalien lähestyminen) on kärjistänyt poliittista keskustelua ilmastomuutoksen torjunnan vaikutuksesta suomalaisten hyvinvointiin. Useimmat puolueet, suuryritykset ja energiateollisuus edustavat valtavirta-ajattelua, jonka mukaan ilmastomuutoksen torjunta ja vihreä siirtymä auttavat energiakriisin ratkaisemisessa ja edistävät Suomen vientiteollisuutta. Vihreällä siirtymällä tarkoitetaan yhteiskunnan sähköistymistä ja uusiutuvan energian laajamittaista käyttöön-ottoa. Perussuomalaiset haastavat tätä ajattelua sanoen, että energiakriisin taustalla on ”yltiöpäinen ilmastopolitiikka”, joka olisi johtamassa teollisuuden joukkopakoon Suomesta (Perussuomalaiset 2023). Vaikka ilmastopolitiikka jakaakin suomalaisia, HINKU-kunnissa tavoitteita on onnistuttu edistämään: HINKU-kunnat ovat pienentäneet päästöjä kolme prosenttia enemmän kuin muut kunnat Suomessa (Karhinen ym. 2021).

Kohtaamisten ja yhteishengen merkitys

Pienillä paikkakunnilla erimielisyydet päästötavoitteista käsitellään toisella tavalla kuin sosiaalisessa mediassa. Toinen meistä on haastatellut HINKU-kunnissa asuvia näistä erimielisyyksistä meneillään olevaan tutkimukseen. Huomiona oli, että pienillä paikkakunnilla on vahva kulttuuri erimielisyyksien pitämiseksi aisoissa: haastatteluista välittyi ajatus siitä, että kaikkien kanssa on tultava toimeen. Pyrkimys kärjistyvien kiistojen ennaltaehkäisyyn näkyy myös esimerkiksi Mynämäen sosiaalisen median ryhmissä, joissa keskustelu on pysynyt ja pidetty sopuisana. Paikallisyhteisön piirissä ja kasvokkaisissa kohtaamisissa ihmiset tuntuvat arvostavan yhteisöllisyyttä enemmän kuin riitelyä.

Ulkopuolisen on vaikea tietää, mitä paikalliset pohjimmiltaan ajattelevat HINKU-työstä. Ainakin voi sanoa, että paikoittain ja ajoittain se on onnistunut kiinnittymään sellaiseen yhteishengeseen, jolla pienet paikkakunnat pysyttelevät hengissä – ehkä jopa lisäämään yhteishenkeä. Kun osallistuminen ihmisten välisiin tapaamisiin on muutenkin ollut hiipumassa Suomessa, koronakriisin ajoitus oli onneton. Lähivuosina on tärkeä varmistaa, että kansalais-yhteiskunta ja juuri pienille paikkakunnille ominainen yhteisen hiiheen puhaltaminen säilyy ja kasvaa, ja että ihmiset alkavat jälleen tavata toisiaan. Tärkeitä hetkiä ovat ne, jolloin voi jutella mynämäkeläisten kanssa HINKU-työstä ja energiamurroksesta vaikkapa energiakävelyn varrella tai aseteltaessa energiaillan pöytiä ja tuoleja. Silloin voisi käydä aitoa keskustelua myös teollisuusvetoisen energiamurroksen välinputoajista ja siitä, voisiko energiamurros olla myös kansalaislähtöisempi ja paikallisempi. Tällöin keskusteluun saisi myös laajemmin näkökulmia siitä, millainen vaikutus energiamurroksella on ihmisten arkeen ja käytäntöihin, ja sitä kautta kysynnän ja tuotannon rakenteeseen (Rinkinen ym. 2020). Tällaistaikin debattia tarvitaan, mutta nykyinen keskusteluilmapiiri, jota sävyttää median kriisilietsonta ja somevälitteinen huutokilpailu, ei jätä sille tilaa.

Paikallisyhteisöt suunnannäyttäjinä

HINKU-verkostossa on nykyisin mukana myös suuria paikkakuntia, kuten Tampere, ja kokonaisia maakuntia. Suomen ympäristökeskus tarjoaa erilaisten hankkeiden kautta HINKU-kunnille teknistä tukea, joka onkin ollut ensiarvoisen tärkeää erityisesti pienille kunnille (Karhinen ym. 2021). Varsinainen toiminta on kuitenkin kuntien ja niissä asuvien ihmisten varassa.

On harvinaista, että pienet maaseutumaiset kunnat nähdään edelläkävijöinä näytettäessä suuntaa valtakunnan politiikalle ja suurten kuntien toiminnalle. Parhaimmillaan ne voivat demonstroida toisenlaisia – tai monenlaisia – kehityksen malleja, koska monimuotoisuus ja paikalliset kokeilut ovat talouden ja yhteiskunnan muutoksen liikevoima (Goddard ym. 2019). Siksi pienet paikkakunnat ja paikallisyhteisöt ovat tulevaisuudessaakin tutkijoiden huomion arvoisia.

Lähteet

- Aatsalo, J. (2021) Kahdeksan yrityksen konsortio sai tukipotin älykkäin asuinalueiden kehittämistä varten. *Rakennuslehti* 14.4.2021 <<https://www.rakennuslehti.fi/2021/04/kahdeksan-yrityksen-konsortio-sai-tukipotin-alykkain-asuinalueiden-kehittamista-varten/>>. 12.2.2023.
- Goddard, J.J., Kallis, G., & Norgaard, R.B. (2019) Keeping multiple antennae up: Coevolutionary foundations for methodological pluralism. *Ecological economics* 165 106420. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106420>
- Heiskanen, E., Jalas, M., Rinkinen, J., & Kuusi, H. (2013) Paikallisen ilmastotoiminnan muodot ja mittakaavat: Tapaustutkimus hiilineutraaliksi pyrkivästä kunnasta. *Alue ja Ympäristö* 42(2) 30–41. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64784>>.
- Heiskanen, E., Nissilä, H., & Tainio, P. (2017) Promoting residential renewable energy via peer-to-peer learning. *Applied Environmental Education & Communication* 16(2) 105–116. <https://doi.org/10.1080/1533015X.2017.1304838>
- Hiilineutraali Suomi (2022) Hinku-verkosto. <<https://www.hiilineutraalisuomi.fi/hinku/>>. 12.2.2023.
- Karhinen, S., Peltomaa, J., Riekinen, V., & Saikku, L. (2021) Impact of a climate network: The role of intermediaries in local level climate action. *Global Environmental Change* 67 102225. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102225>
- Kokkonen, V. (2019) *Kuntien uusiutuvien energioiden tuotantokapasiteettien kehitys*. AMK-opinnäytetyö, Energia- ja ympäristötekniikan tutkinto-ohjelma, Metropolia Ammattikorkeakoulu. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019110620700>>.
- Laakkonen, E. (2021) Kohtuullinen kasvattaja: Kohtuus vaarassa-liike ekososiaalisen sivistyksen tuottajana. *Aikuiskasvatus* 41(2) 113–126. <https://doi.org/10.33336/aik.109321>
- Lahtinen, S., Lettenmeier, M., Kolehmainen, J. & Saari, A. (2021) Kestävien elämäntapojen kiihdyttäjä. Loppuraportti. D-mat oy. <https://koncensaatio.fi/wp-content/uploads/D-mat_loppuraportti_Kest%C3%A4vien-el%C3%A4m%C3%A4ntapojen-kiihdyt%C3%A4m%C3%B6-Myn%C3%A4m%C3%A4ki_2021_03.pdf>.
- Lehtonen, T., Niemi, M.K., Perälä, A., Pitkänen, V. & Westinen, J. (2020) Ilmassa ristivetoa: Löytyykö yhteinen ymmärrys? Tutkimus kansalaisten, kuntapäätäjien ja suuryritysten johtajien ilmastoasenteista. e2 Tutkimus & Vaasan yliopisto, Vaasa. <https://www.univaasa.fi/sites/default/files/2020-11/Ilmassa_ristivetoa%20loppuraportti_30_11_2020.pdf>.
- Matschoss, K. & Heiskanen, E. (2017) Making it experimental in several ways: The work of intermediaries in raising the ambition level in local climate initiatives. *Journal of Cleaner Production* 169 85–93. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.037>
- Mynämäen kunta (2023) Osallistuva budjetointi – ehdota käyttökohdetta! <<https://www.mynamaki.fi/osallistuva-budjetointi-ehdota-kayttokohdetta/>>. 12.2.2023.
- Nyfors, T., Linnanen, L., Nissinen, A., Seppälä, J., Saarinen, M., Regina, K., Heinonen, T., Viri, R., & Liimatainen, H. (2020) Ecological Sufficiency in Climate Policy: Towards Policies for Recomposing Consumption. *Futura* 2020(3) 30–40.
- Perussuomalaiset (2023) Talouspoliittinen ohjelma. <https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2023/01/TalousOhjelmaIso_final-01_2023.pdf>.
- Rinkinen, J., Shove, E., & Marsden, G. (2020) *Conceptualising demand: A distinctive approach to consumption and practice*. Routledge, Lontoo.
- Saaresranta, T. (2020) Mynämäellä energiakävelyt johti aurinkopaneelien yhteishankintoihin. Leader Varsin Hyvä EkoTeko-blogi 6.5.2020. <<https://www.varsinhya.fi/mynamaella-energiakävelyt-johti-aurinkopaneelien-yhteishankintoihin/>>. 12.2.2023.
- Saikku, L., Tainio, P., Hildén, M., Antikainen, R., Leskinen, P., & Koskela, S. (2017) Diffusion of solar electricity in the network of private actors as a strategic experiment to mitigate climate change. *Journal of Cleaner Production* 142 2730–2740. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.003>
- Sipiläinen, I. (2022) Ekopaasto – uuden etsintää ja iloon johtavaa luopumista. Ekopaasto-blogi 25.2.2022 <<https://ekopaasto.fi/ekopaasto-uuden-etsintaa-ja-iloon-johtavaa-luopumista/>>. 17.2.2023.